

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

ЮЗИК Ольга Протасіївна

УДК 373.31 (477)

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ
РОЗУМОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ УКРАЇНИ (1917-1941 рр.)

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Івано-Франківськ - 2006

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Тернопільському експериментальному інституті педагогічної освіти, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
Вихруш Анатолій Володимирович,
Тернопільська обласна державна адміністрація,
заступник з гуманітарних питань

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Курлик Ірина Євгенівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
професор кафедри педагогіки

кандидат педагогічних наук, доцент
Мишини Ірина Ярославівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри педагогіки

Провідна установа - Чернігівський державний педагогічний
університет імені Т.Г.Шевченка,
кафедра педагогіки, психології і методики
викладання математики, Міністерство освіти і
науки України, м. Чернігів

Захист відбудеться «14» листопада 2006 р. о 14³⁰ год на
засіданні спеціалізованої вченої ради К 20.051.01 у Прикарпатському
національному університеті імені Василя Стефаника за адресою: 76025,
м. Івано-Франківськ, вул. Т.Шевченка, 79, конференц-зала Будинку вчених.

Із дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(76025, м. Івано-Франківськ, вул. Т.Шевченка, 79).

Автореферат розісланий «14» жовтня 2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Григор

Н.Р.Кирета

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Об'єктивні зміни в контексті глобальних соціальних перетворень кінця ХХ — початку ХХІ століття, а саме набуття Україною незалежності, звільнили її освіту, зокрема й початкову від жорстких адміністративних та ідеологічних обмежень, зумовивши впровадження різних типів шкіл, а також альтернативних програм навчання й виховання. ХХ століття було для України періодом стрімкого розвитку системи освіти під впливом кардинальних змін у культурно-політичному житті й структурування суспільства. Держава, яка виникла внаслідок революції 1917 року перебувала в стані активного пошуку ефективної системи освіти: ліквідація неписьменності, перехід до початкової, основної, а, за тим і до повної загальної середньої освіти загалом зумовлювали перманентне зростання вітчизняної загальноосвітньої школи. Задля досягнення очікуваних результатів унаслідок сучасного етапу реформування національної школи зріс інтерес науковців і до здобутків початкового навчання на різних етапах його становлення та розвитку.

Вивчення і творче осмислення педагогічного досвіду в різних регіонах нашої країни спрямовується вченими на зміни освітніх орієнтирів відповідно до Закону України "Про освіту", Державної національної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття), Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, а також законів України "Про загальну середню освіту" та "Про освіту". Перші дослідження проблем дидактики початкової школи (Г. Ващенко, Т. Лубенець, С. Русова, С. Сірополко, Я.Челіга та ін.) ґрунтувалися на історичних і соціально-філософських поглядах Г. Васьковича, М. Грушевського, Д. Дорошенка, І. Крип'якевича. На спеціальну увагу заслуговують світоглядні позиції С. Грабовського, Є. Грицюка, В. Даниленка, С. Пастернака, С. Собчинської щодо аналізу стану шкільництва в Україні 1917–1919 рр.

Актуальність дослідження визначена існуючою потребою у змінах навчання молодших школярів у сучасній ЗОШ І ступеня задля їх підготовки до активного опанування способами пізнавальної діяльності й адаптації освітнього процесу до запитів особистості, потреб її саморозкриття й самоутвердження. Вивчення означених особливостей в педагогічному процесі шкіл України означеного періоду започаткували А. Боднар, В.Борисенко, М. Гриценко, М. Євтух, В. Смірнов, В. Сухомлинський, М. Ярмаченко та ін. Окремі аспекти порушеної нами теми стали предметом аналізу в контексті проблем розвитку системи освіти України загалом (І. Зязюн, В. Кремінь, Н.Ничкало); початкової освіти в Україні (О. Драч, Н. Лещенко, Н. Ротар); історії українського шкільництва (О. Сухомлинська, Б. Ступарик); дидактичної думки (Т. Завгородня, В. Пилипчук, Л. Черкашина,

Г. Черненко); народної освіти Буковини (Д. Пенішкевич, Д. Щербина), Галичини (І. Гавришак, Д. Герщок, С. Лаба, В. Рак, С. Чуйко), Волині (В. Омельчук, А. Ткачук, В. Струбицький, О. Шпортенко, Т. Щербань) і Закарпаття (А. Ігнат, М. Кухта). Демократичні перетворення в Україні кінця ХХ — початку ХХІ століття зумовили соціо-економічні зміни, уможливили наукові дослідження проблем взаємодії культур у закладах освіти різних регіонів країни (З. Нагачевська, С. Попиченко, І. Улюкаєва).

Однак, результати аналізу першоджерел і літератури з означеного питання свідчать про те, що окремо цілісне дослідження розумового виховання учнів початкових шкіл України першої половини ХХ століття в історико-педагогічній науці не здійснено.

Актуальність, недостатнє вивчення й соціальна значущість досвіду минулих років щодо реалізації завдань різних чинників всебічного виховання для реформування змісту роботи сучасної ЗОШ І ступеня зумовили вибір теми дисертації “Дидактичні засади розумового виховання учнів початкових шкіл України (1917–1941 рр.)”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти як складова теми “Закономірності розвитку освітніх систем” (протокол № 7 від 16 грудня 1997 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 10 від 21.12.2004 р.).

Мета дослідження — виокремити дидактичні засади теорії й практики розумового виховання молодших школярів у школах України досліджуваного періоду задля їх творчої реалізації в умовах впровадження новітніх освітніх технологій в педагогічний процес сучасних ЗОШ І ступеня.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- проаналізувати стан дослідженості проблеми в історико-педагогічній науці України;
- виявити передумови і чинники впливу на розумове виховання молодших школярів у досліджуваній період;
- охарактеризувати особливості розумового виховання учнів в урочній та в позаурочній діяльності початкової школи означених років;
- окреслити шляхи використання здобутків початкової школи досліджуваного періоду на етапі її сучасного реформування в Україні.

Об’єкт дослідження — розумове виховання учнів у школах України.

Предмет дослідження — теорія і практика розумового виховання учнів початкових шкіл України (1917–1941 рр.).

Методологічною й теоретичною основою дослідження є теорія пізнання; діалектичні принципи зв’язку предметів з явищами матеріального світу; діалектичні положення про єдність історичного та логічного, загального й одиничного; Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття); Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті; концептуальні положення сучасних законів про освіту, які визначають місце і роль досвіду минулого в реформуванні її сучасного змісту в Україні.

Для розв’язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: пошуково-бібліографічний (вивчення архівних і бібліотечних фондів, описів бібліографічних видань; реферування, анотування); предметно-цільовий аналіз історичної, суспільно-політичної, методичної літератури й преси України 20–30-х років ХХ ст.; системно-структурний (систематизація наукових ідей про розумове виховання учнів у початкових школах та узагальнення досвіду їхньої реалізації в урочній та позаурочній діяльності); вивчення шкільної документації (навчальних планів, програм, журналів успішності, підручників, документів, звітів); теоретико-узагальнюючий (формулювання й обґрунтування висновків за результатами здійсненої науково-пошукової роботи).

Джерельну базу дослідження становлять документи і матеріали фондів Центрального державного архіву вищих органів влади й управління у м. Києві (надалі ЦДАВОУ України: фф. № 2582 — Фонд Міністерства Народної освіти Української Народної Республіки, № 177 — Фонд Всеукраїнського педагогічного видавництва, № 166 — Фонд Народного Комісаріату освіти Української СРР), Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (надалі ЦДА України у Львові: фф. № 178 — Рада Шкільна Краса, № 179 — Навчальні плани для початкових шкіл), державного архіву Тернопільської області (надалі ДАТО: фф. № 231 — Тернопільське воєводське управління, м. Тернопіль, № 40 — Початкові семилітні школи Тернопільського воєводства); Національної наукової бібліотеки НАН України ім. В. Вернадського, науково-довідкової бібліотеки Центрального державного архіву вищих органів влади й управління, науково-довідкової бібліотеки державного архіву Тернопільської області, Державної науково-технічної бібліотеки України, наукової бібліотеки ім. Михайла Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, бібліотек Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, Тернопільської державної універсально-наукової бібліотеки, педагогічного музею освіти України, краєзнавчих музеїв м. Тернополя та м. Трускавця.

У процесі дослідження опрацьовано публікації періодичних видань кінця ХІХ — середини ХХ століття: “Комуністична освіта”, “Народний учитель”,

“Радянська школа”, “Шлях виховання й навчання”, “Рідна школа”, “Українська школа”, “Учительське слово”, “Наша освіта”, “Діло”, “Учитель” та ін., навчальні плани, програми, підручники, навчально-методичні посібники для тогочасної школи, сучасну науково-педагогічну та історичну літературу.

Хронологічні межі дослідження. За вихідний рубіж узято 1917 р. — початок відродження національної освіти в Україні. Верхню межу окреслено початком Великої Вітчизняної війни — 1941 рік.

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження полягають в тому, що в роботі вперше цілісно досліджено дидактичні засади розумового виховання учнів початкових шкіл України 1917–1941 рр.; виявлено суспільно-політичні та соціо-культурні передумови і чинники теорії й практики розумового виховання молодших школярів, проаналізовано розумове виховання учнів початкових шкіл України (у т. ч. народних школах Галичини), уточнено його зміст, форми, методи і засоби в урочній та в позаурочній діяльності шкіл досліджуваного періоду; в науковий обіг введено нові архівні документи, які містять маловідомі матеріали (ЦДАВОУ України: фф. № 2582, № 177, № 166; ЦДІА України у Львові: фф. № 178, № 179; ДАТО: фф. № 231, № 40).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що за його результатами розроблено спецкурс “Теорія і практика розумового виховання учнів початкових шкіл України (1917–1941 рр.)” і впроваджено в педагогічний процес вищих педагогічних закладів I–IV рівнів акредитації Тернопільської (Чортківське обласне педагогічне училище ім. Олександра Барвінського, довідка №195 від 22.09.05 р.; Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка, довідка № 03/136 від 14.10.2004 р.) і Вінницької областей (Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського, довідка №275 від 21.10.2004 р.), а також м. Львова (Національний університет ім. І. Я. Франка, довідка №1882-Н від 26.05.05 р.)

Здобуті у процесі дослідження матеріали збагачують і доповнюють історико-педагогічну науку та можуть бути використані при написанні підручників з педагогіки, історії педагогіки, відповідних розділів навчально-методичних посібників для передачі досвіду минулих поколінь і відродження національних освітніх традицій.

Апробація результатів дослідження відбувалася шляхом опублікування наукових статей, виступів і доповідей на міжнародних “Обдарованість і творча особистість: психоаналітичний та літературознавчий аспекти” (Тернопіль, 2003), “Початкова школа на перехресті проблем” (Тернопіль, 2004), “Актуальні проблеми особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу в системі безперервної освіти” (Кременець

Тернопільської області, 2004); Всеукраїнських “Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики” (Київ, 2005) і регіональних “Розвиток особистості молодших школярів у навчально-виховному процесі (Івано-Франківськ, 2005)”, “Сучасні вимоги до виховної діяльності вчителя початкових класів” (Бар Вінницької області, 2004), “Соціально-економічний розвиток України в історичному контексті” (Чортків Тернопільської області, 2003) науково-практичних конференцій; на педагогічних читаннях — “Педагогічна спадщина М. Дарманського в контексті сучасних реалій” (Хмельницьк, 2006); на звітних наукових конференціях кафедр Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти (2001–2005 рр.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження оприлюднено в 13 авторських публікаціях: з них 8 — у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (288 позицій, в тому числі — 8 іноземною мовою, 40 — архівні справи), 14 додатків на 44 сторінках. Загальний обсяг дисертації — 247 сторінок (181 — основного тексту). Текст основної частини містить 17 таблиць, 2 діаграми, 3 ілюстрації.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження та його хронологічні межі, аргументовано актуальність, визначено мету, завдання, об’єкт і предмет, методи та джерельну базу, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення, відображено апробацію результатів дослідження.

У першому розділі — “Розумове виховання учнів початкових шкіл України як науково-педагогічна проблема” — проаналізовано ступінь її дослідженості в історико-педагогічній науці, виявлено передумови і чинники розумового виховання учнів початкових шкіл, вплив на них суспільно-політичних та соціально-культурних змін в Україні впродовж досліджуваного періоду. Результати аналізу джерельної бази дослідження свідчать про різні підходи до визначення сутності розумового виховання з часів Я. Коменського і Й. Песталоцці до сьогодення. Вже з середини XVIII — на початку XIX століття думку про правильно організоване навчання в школі і в сім’ї, як пріоритетну умову розумового виховання дитини змалку, обстоювали К. Бок, Б. Дежерандо, Е. Крепелін, О. Рюле та ін. Основні шляхи описав К. Ушинський, а з середини XIX ст. внутрішня логіка теорії й практики реалізації завдань розумового виховання зумовлювалась його специфікою.

Українські педагоги кінця XIX — початку XX століття (Х. Алчевська, Б. Грінченко, Т. Лубенець), враховуючи вплив зовнішніх і внутрішніх

чинників стверджували, що успішна реалізація змісту розумового виховання можлива за умови вмілої організації навчальної діяльності кожного учня. На початку ХХ ст. вченими доведено залежність ефективності розумового розвитку школярів від їхніх вікових та індивідуальних особливостей, а також охарактеризовано динаміку розумового розвитку учнів з урахуванням їхніх можливостей щодо цілепокладання конкретних завдань у навчально-виховному процесі школи (Л. Виготський, В. Зеньківський, С. Рубінштейн). Детальне вивчення праць Ю. Дзеровича, С. Русової, С. Сірополка, Я. Чепіги дає підстави стверджувати, що розумове виховання в початковій школі України (1917–1941 рр.) визначено одним із найважливіших її завдань. Активні методи навчання й безпосереднє ознайомлення з різногалузевою працею дорослих спрямовувались на гармонійний розвиток школярів. Однак відсутність учителів належної кваліфікації в країні, зруйнованій революцією та громадянською війною, а також матеріальне зuboжіння міської та сільської школи унеможлилювали досягнення означеної мети.

Суспільно-політичні та соціо-культурні передумови вирішальним чином впливали на формування нового змісту і методів навчання у початкових школах України. Перші спроби створення нових навчальних планів (1919, 1920, 1921 рр.) позитивно вплинули на початкову школу 20-х років. У змісті декретів про народну освіту і школу простежено тенденції зростання кількості початкових шкіл у роки українізації, розглянуто вплив постанов ЦК ВКП (б) 20–30-их років ХХ століття на організацію навчання у початкових школах.

У розділі доведено, що попри традиційність навчальних планів, вони все ж сприяли введенню в 1923 році комплексних програм. Ідеї комплексної побудови змісту початкової освіти позитивно вплинули на розв'язання завдань розумового виховання в єдності з моральним, фізичним, естетичним. Предметна система змісту початкової освіти передбачала групування навчального матеріалу навколо тем сім'ї та школи, ознайомлення з працею і сезонними змінами в природі, формування життєвоважливих навичок і виховання діяльнісного ставлення до життя. До певної міри враховувались також інтереси та вікові особливості молодших школярів. З позицій розвитку активності учнів впроваджувались різні форми навчальної роботи, оскільки класно-урочну систему зазвичай критикували як формальну і догматичну.

Щодо організації навчання в початкових (народних) школах на прикладі порівняльного аналізу УРСР з Галичиною відзначаємо притаманні їм особливості: скажімо, відсутність власної держави і панування Польщі стримувало поширення україномовних народних шкіл, натомість сприяло зростанню мережі шкіл з польською мовою навчання, а також утравістичних навчальних закладів. Загалом така політика Польщі

гальмувала розумове виховання дітей широких верств населення. Для прикладу, новим законом Міністерства віросповідань та освіти Польщі (1932 р.) було гарантовано моральне, розумове і фізичне виховання. І хоча його дія поширювалась і на Галичину, все ж у народних школах дослідники цього періоду (В. Калинович, В. Левицький, О. Макарушко, І. Михайлевський, І. Петрів, І. Ющишин) відзначають незначні зміни в теорії й практиці розумового виховання.

У розділі доведено позитивний вплив ідей зарубіжної педагогіки кінця ХІХ — початку ХХ століття на основні підходи до визначення та розв'язання завдань розумового виховання учнів у початкових школах УРСР та Галичини. Так, скажімо, Наркомосом України пропонувалась низка заходів: уведення бригадно-лабораторної форми навчального процесу проти класно-урочної, запровадження комплексних навчальних програм Державної Наукової Ради, втілення метода проектів тощо. Їх реалізація не була вдалою, проте вони стимулювали пошуки науковцями і практиками нових форм і методів роботи в початковій школі загалом і щодо порушеної проблеми, зокрема.

Констатуємо, що загальною спрямованістю педагогічної науки 20-х–30-х років на трудове навчання й політехнічну освіту, в Україні обумовлювалась актуалізація завдань розумового виховання з оперттям на тодішні досягнення науковців, у т. ч. й педагогів. Цілісне вивчення рушіїв розумового й загального розвитку дитини у науково-педагогічних дискусіях поляризувало погляди вчених. Заборона здобутків педологів (1935 р.) негативно позначилась і на визнанні ідей зарубіжної педагогіки про зміст, форми і методи розумового виховання молодших школярів. У розділі наголошено, що вчителі початкових шкіл також не були готовими до реалізації реформаторських ідей західноєвропейських педагогів. Так у практиці початкової школи УРСР поступово повертались до “школи навчання”, яка ізолювала учня від довкілля. І лише окремих педагогів стимулювали до нових дидактичних пошуків ідеї про активність суб'єкта навчання, підбір його форм і методів з урахуванням потреб та інтересів кожного учня, доцільне перенесення знань у безпосередню практичну діяльність.

У розділі проаналізовано погляди Ю. Дзеровича, С. Русової, Й. Пешинної, М. Яцків щодо впливу ідей реформаторської педагогіки на розвиток теорії та практики розумового виховання учнів у школах Галичини (утвердження поглядів Г. Кершенштейнера про вдосконалення розуму, розвитку пам'яті, механізми засвоєння знань; тлумачень у педології розумових здібностей та важливості всестороннього вивчення дитини). З'ясовано, що на теорію і практику розумового виховання учнів початкових шкіл УРСР суттєво впливали соціо-культурні чинники. Унаслідок цього в практику

впроваджувались передові ідеї вітчизняних і зарубіжних учених (П. Блонський, Л. Виготський, А. Макаренко, С. Шацький та ін.).

У другому розділі — “Розумове виховання молодших школярів в урочній та позаурочній діяльності початкових шкіл УРСР” (1917–1941 рр.) — охарактеризовано зміст, основні форми, методи і засоби в урочній та позаурочній діяльності початкових шкіл УРСР досліджуваного періоду.

Результати аналізу першоджерел дають підстави стверджувати, що впродовж досліджуваного періоду типи і назви початкової школи постійно змінювались, а відповідно до цього, вносились методологічні й методичні корективи в зміст навчальних планів, програм і підручників. Згідно впроваджених комплексних програм (1923 р.) зміст навчального матеріалу концентрували навколо трьох тем: природа, праця, суспільство на основі принципу концентричності. Незмінною формою організації педагогічного процесу був урок зі сталим складом учнів і утвердженням провідної ролі вчителя. Лівим засобом забезпечення навчально-виховного процесу і реалізації його основних функцій були підручники (в розділі проаналізовано відповідність змісту “Букваря”, “Читанки” щодо їх відповідності чинним програмам). Скажімо, в підручниках Я. Чепіги відповідно до завдань читання (розвиток мовлення, пам’яті, мислення, формування моральних якостей) вміщено малі жанри усної народної творчості. Тексти підручників для класного читання використовували в ознайомленні учнів з історією та географією. З’ясовано, що відповідно до навчальних програм з математики і мови знання, вміння й навички виділяли в обов’язковий мінімум. Учні виконували різні операції з числами, опановували елементарними законами і правилами. Основними методами роботи вчителів були спостереження, бесіди, математичні години та ін. В урочній та позаурочній діяльності з природознавства учнів знайомили з природою рідного краю, працею дорослих на виробництві й у сільському господарстві, формували природничі й економічні поняття. Творча робота з предметів естетичного циклу (малювання, співи, робота з деревом, картоном, глиною) стимулювала розвиток творчості й продуктивного мислення молодших школярів.

За результатами дослідження розкрито дидактичні засади розумового виховання в урочній діяльності (систематичність і послідовність; диференціація оцінок, комплексна побудова навчальних тем), а також охарактеризовано особливості організації позаурочної роботи (екскурсії й екскурсійні табори, літні табори та ін.). На основі аналізу праць А. Грекулова, М. Година, О. Іванівського, С. Русової доведено, що реалізація комплексних навчальних програм в урочній діяльності все ж перешкоджала опануванню школярами основами наукових знань, формуванню навчальних умінь і навичок, раціональному використанню навчального часу.

До певних досягнень теорії й практики початкової школи досліджуваного періоду відносно виявлені нами підходи до диференціації методів навчання й виховання учнів. Для глибокого усвідомлення дітьми нескладних наукових ідей, оволодіння формами вираження думки використовувались словесні (розповіді, читання творів дитячої літератури, бесіди), наочні (ілюстрації та схематичні зображення, карти) та практичні (робота з папером, контурною картою, таблицями) методи. Активізації розумової діяльності та розвитку здібностей дітей почасти сприяли уроки в шкільних майстернях і безпосередньо в природі.

У розділі проаналізовано форми контролю (уроки-повторення, перевірки та перехідні іспити), які практикували в початкових школах України досліджуваного періоду. Виявлені нами підходи (оцінювання знань, умінь і навичок не лише відміткою “відмінно”, “добре”, “посередньо”, “погано”, “дуже погано”, а й у його письмовій характеристиці за успіхами кожної чверті) зумовлювали в спільному навчанні хлопчиків і дівчаток урахування специфіки їхніх розумових та фізичних здібностей, індивідуалізацію впливу відповідно до анатомо-фізіологічних і психічних особливостей.

У дослідженні розкрито особливості розумового виховання в позаурочній діяльності учнів шляхом проведення додаткових навчальних занять для невстигаючих: організація предметних лекцій, народних читань у бібліотеках, відвідування спектаклів, музеїв, залучення до роботи в гуртках за інтересами.

На підставі аналізу педагогічного доробку керівників позаурочної діяльності (Д. Зайцев, Т. Вдовиченко, Є. Кирилук, О. Кімлач, Л. Маліновський та ін.) можемо стверджувати про позитивний вплив гуртків на розумове виховання учнів й стимулювання пізнавальної активності шляхом добору цікавих форм і методів взаємодії з дітьми в математичних гуртках, що сприяло формуванню абстрактного мислення в самостійній роботі, готовності до виконання завдань підвищеної складності. У географічних гуртках з учнями практикували читання художньої літератури географічної тематики; складання карт, картограм; дидактичні ігри типу географічне лото і географічні загадки.

Розумове виховання забезпечували літературні гуртки — читання й розповіді за прочитаним твором: літературні ігри, краєзнавчі екскурсії. У гуртківців унаслідок такої роботи формували культуру розумової праці. Завдяки участі в художніх гуртках учні графічно передавали свої враження від побаченого і прочитаного, що позитивно впливало на розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, художньої творчості.

Формуванню основ наукового світогляду учнів, а також підвищенню успішності сприяли форми, методи й засоби навчання, які застосовували

вчителі початкових шкіл досліджуваного періоду. І хоча вони були надійним засобом реалізації завдань розумового виховання, все ж гуманне ставлення до школярів й доцільність забезпечення їх всебічного виховання, в т. ч. й розумового, виголошувалось формально. Школа, яка закликала враховувати інтереси й соціальні інстинкти учнів прищеплювала їм ідеали й цінності революції, вчителям дорікали за ігнорування її основного завдання: розвивати мислення, а не протиставляти матеріалізм ідеалізму, визнаючи за панівну єдину ідеологію та ігноруючи освітні традиції.

У третьому розділі — “**Особливості розумового виховання учнів у початкових школах Галичини**” — охарактеризовано дидактичні засади розумового виховання учнів у початкових школах та позашкільних закладах регіону та розкрито його зміст у досліджуваній період дотично до потреб соціально-економічного розвитку краю.

Особливості педагогічного процесу в народних школах Галичини загалом й забезпечення розумового виховання, зокрема, вбачаємо у тривалості навчання школярів (згідно закону Міністерства віросповідань та освіти 1932 року навчання тривало чотири роки, натомість з 1935 року — народна школа стала трьохступеневою. Перший ступінь відповідав тривалості навчання в початковій школі УРСР).

Основні дисципліни спрямовувались на колонізацію українців, релігія була обов'язковим предметом, а задля подолання рутинності в навчанні науковці й практики активно модернізували його методи під впливом ідей популярних в Європі й у світі педагогів — О. Декролі, Е. Кей, Г. Кершенштейнера, М. Монтессорі та ін. У методиці розумового виховання простежуємо утвердження індивідуалізації й диференціації навчання, що сприяли успішному переходу школярів із класу в клас.

До плідного надбання вчених і учителів Галичини досліджуваного періоду відносимо обстоювання ними обов'язкових занять гімнастикою, співами, домознавством та ін. не лише в міських, а й у сільських школах, що позитивно впливало на актуалізацію розумового та морального виховання. Проаналізовано засоби і прийоми активізації розумової діяльності учнів унаслідок перманентних змін у навчальних програмах і посиленням уваги до прикладних знань (введено уроки вивчення природи — три години на тиждень, практичні заняття, на яких вивчали культуру повсякденного життя та рукоділля — 1 година на тиждень).

Універсальним засобом розумового виховання молодших школярів Галичини (аналогічно в УРСР), були підручники, в яких вміщували україномовні тексти оповідань, віршів, казок, ребуси, хрестівки, загадки, що використовувалися в їх пізнавальній діяльності на уроках та поза ними. У підручниках Ф. Андрусевича, Ю. Левицького, С. Рудницького подавалися

завдання творчого, пошуково-дослідницького змісту, які стимулювали розвиток аналітичних умінь і навичок.

З точки зору схожості підходів до розумового виховання в початкових школах УРСР та народних у Галичині успішному розв'язанню його завдань поєдналися також курси городництва і садівництва з метою підготовки учнів до праці.

Результати дослідження свідчать, що навіть попри зміни в змісті шкільних програм, народна школа не завжди забезпечувала оволодіння знаннями, вміннями й навичками під впливом несприятливих економічних, соціальних й політичних умов.

Учені й вчителі спрямовували свою увагу на пошуки різних форм проведення уроків. Попри утвердження класно-урочної системи, вони активно використовували екскурсії, прогулянки, практичні завдання безпосередньо з рослинами, тваринами, роботу з деревом, глиною, папером, тканиною, сільськогосподарськими об'єктами.

Використовуючи знахідки тодішніх західноєвропейських педагогів, учителі намагалися удосконалювати й форми контролю знань учнів. Важливо зазначити, що їх розглядали як обов'язкову складову навчально-виховного процесу і водночас як засіб розвитку самостійності й самооцінки. З таких міркувань вони обстоювали оцінювання за урок, підсумкове оцінювання в кінці навчального року, а на основі аналізу навчальних досягнень (оволодіння розумовими операціями аналізу, порівняння, узагальнення та загальнонавчальними вміннями і навичками) кожному школяру обов'язково виставляли оцінку.

Підвищенню рівня загальноосвітньої підготовки, а в т. ч. й розумового виховання, сприяло застосування вчителями тестів. Зазначимо, що ставлення до їхнього використання дещо різнилося в школах Галичини та УРСР.

На розвиток пізнавальної активності спрямовувались уроки фізичної культури (“руханки”), на яких широко практикували міжпредметні зв'язки зі співами (виконання пісень, хороводів), мовою (супровід вправ прислів'ями, розповідями, лічилками), природознавством (вправи виконували на повітрі в різні пори року під час екскурсій та подорожей).

Водночас утилітаризм, ранню спеціалізацію, гіперболізовану ідею адаптації навчання молодших школярів до умов реального життя відносимо до типових особливостей розумового виховання в народній школі Галичини досліджуваного періоду.

У час перебування Галичини в складі Речі Посполитої навчання українців у народних школах супроводжувалось конфліктами в соціальній та релігійній сферах, культурним і матеріальним протистоянням унаслідок

намагання шляхти масово окатоличити багатоетнічний край. За твердженнями М. Галущинського, дітей з українських родин гнобили не стільки за віру, як за національну приналежність. Спротив національно-релігійному утиску спонукав школярів до участі в дитячих та молодіжних товариствах і осередках — “Луг”, “Пласт”, “Сокіл”, “Січ”. Скажімо, в секціях доросту діяльність “Молодих соколів” цілепокладали на гармонійний розвиток вроджених здібностей молодшого школяра, а в “Пласті” з дітьми від восьми років не лише вивчали історію України, а й мову і фольклор; проводили практичні заняття з картографії та географо-природничих наук і за результатами оцінок на іспитах захищали ступені пластового звання — дівчатка і хлопчики з 11 років ставали Прихильниками і т. д. На розумове виховання суттєво впливала участь чотирьохрічних дітей у гуртках при народно-освітніх зібраннях за трьома віковими відділами: I — (4–7 рр.); II — (8–13 рр.) і III — (14–18 рр.). Окрім віку, покровителька (керівник) враховувала інтереси і можливості кожної дитини. Очевидно, що в початкових школах УРСР та в народних школах Галичини в період, охоплений дослідженням ключовими були положення, які не втратили своєї актуальності в наш час. Основними шляхами впровадження здобутків початкової школи досліджуваного періоду окреслюємо визнання важливості розумового виховання й доцільності реалізації його завдань в урочній та в позаурочній діяльності; дотримання низки методичних вимог щодо організації навчально-виховного процесу на принципах західноєвропейської та вітчизняної дидактики; актуалізацію гуманітарних галузей знань задля уникнення абстрактного схематизму, надмірної ідеологізації та політизації у вивченні окремих шкільних предметів; обстоювання принципів демократизації, гуманізації та полікультурності в пріоритетах фахової підготовки вчителів для ЗОШ I ступеня.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави для наступних висновків і визначення перспектив його подальшого вивчення.

1. На межі XXI століття є очевидним, що майбутнє освіти своїми витоками сягає її минувшини. Задля належного використання національних переваг у навчанні й вихованні зростаючих поколінь в Україні науковці та вчителі зосередили свою увагу на різних етапах становлення й розвитку вітчизняної освітньої галузі. Економічні, соціальні й політичні умови, які зніщували низку шкільних реформ і педагогічних концепцій упродовж досліджуваного періоду, водночас унеможливили їх повну реалізацію в початкових школах УРСР і народних школах Галичини: утилітаризм, рання спеціалізація й намагання адаптувати зміст навчання молодших школярів до запитів соціуму, ідея національної зверхності окремих країн, у складі яких перебували певні регіони України, вступали в непримиренне

протистояння із загальнолюдськими ідеалами, цілями й завданнями виховання особистості, в т. ч. розумового, як обов’язкового й необхідного компонента його гармонійності й всебічності.

Охарактеризовано педагогічні напрями тлумачень основних дефініцій проблеми дослідження (Я. Коменський, І. Песталоцці, К. Ушинський; Х. Алчевська, Б. Грінченко, Т. Лубенець, Л. Виготський, С. Русова, С. Сірополко, Я. Чепіга та ін.) й доведено, що розумове виховання спрямовувалось, передусім, на соціальну адаптацію учнів та опанування ними життєвоважливими знаннями, вміннями й навичками.

2. Розвиток теорії й практики розумового виховання учнів початкової школи свідчить, що попри суттєві особливості в означених у дисертації регіонах України йому все ж притаманні спільні закономірності (розширення виробництва і посилення значущості підготовки різногалузевих фахівців; проведення шкільних реформ у країнах Європи й запозичення науковцями та практиками новітніх підходів до визначення мети виховання особистості, т. з. європеїзація змісту освіти; обстоювання переваг класно-урочної системи й моделювання на її основі нових форм і методів роботи зі школярами за різними розділами програми; намагання наблизити зміст розумового виховання до індивідуальних потреб та соціальних інтересів кожного учня шляхом удосконалення прийомів використання засобів навчання, насамперед, підручників та ін.). Їх зміст спрямовували на реалізацію навчальної, виховної та розвивальної функцій педагогічного процесу.

3. За результатами дослідження встановлено, що політична нестабільність устроїв держави (в УРСР — УНР, ЗУНР, Гетьманат, УСРР, УРСР і в Галичині — Австро-Угорська доба до березня 1917; Польська доба — до вересня 1939; УРСР) негативно впливала не лише на кількість початкових (народних) шкіл, а й на їх навчально-методичне забезпечення. Через його зубожіння зміст розумового виховання радше тяжів до абстрактного схематизму, внаслідок ідеологізації та політизації окремих предметів, аніж до формування знань, умінь і навичок школярів, розвитку їхнього мислення й здібностей. Логічним видається той факт, що над змістом програм для початкової школи в УРСР перманентно працювали включно до початку Великої Вітчизняної війни. У дослідженні виокремлено умовні періоди в становленні теорії й практики розумового виховання, які є дотичними до періодів розвитку початкової школи в Україні.

4. На підставі зіставного аналізу навчальних програм і підручників для початкових шкіл УРСР та народних шкіл Галичини виявлено відсутність принципових розходжень у формах і методах розумового виховання учнів в урочній діяльності (комплексний підхід до змісту; концентричність повідомлення знань; прикладна спрямованість умінь і навичок; окреслення

пріоритету всебічного виховання). Водночас констатуємо національно-державницьку спрямованість змісту позаурочних заходів у школах Галичини (у гуртках сприяли вихованню моральних чеснот і розумових здібностей), натомість ідеологізація й політизація не лише позаурочних заходів, а й самостійної роботи учнів у школах УРСР сприяла руйнуванню логічних зв'язків між знаннями і реальним життям. Водночас, показово, що для шкіл обох регіонів залишалися незмінними групові та індивідуальні заняття, консультування у вчителів, диференціація гурткової роботи за гуманітарною, технічною й художньо-естетичною проблематикою незалежно від віку учнів. Організація урочної та позаурочної діяльності шкіл в обох регіонах мала законодавче оформлення.

5. Досягненню очікуваних результатів розумового виховання учнів початкових шкіл відповідно до предмета нашого дослідження сприяли дидактичні основи реалізації його змісту. Встановлено, що в означених регіонах України шкільний підручник був незмінним засобом розумового виховання. А також рівноцінно передбачалась доцільність планування змісту (згідно чинних планів і програм); методичний супровід провідними вказівками до кожного розділу, враховуючи специфіку предмета (в урочній та позаурочній роботі); реалізацію завдань розумового виховання на екскурсіях, прогулянках, у класах-лабораторіях; облікування результатів успішності (щоденні оцінки за п'ятикратною градацією; іспитові оцінки; складання характеристики учня щодо його успіхів за чверть і за навчальний рік).

6. Виявлені та проаналізовані в дослідженні архівні першоджерела підтверджують, що початкові школи в УРСР і народні школи в Галичині потерпали від нестачі висококваліфікованих учителів, що значно утруднювало виконання завдань, покладених суспільством на ці заклади. Помітну роль у розумовому вихованні в народних школах Галичини досліджуваного періоду відіграли чоловічі й жіночі чернечі об'єднання, обов'язковість вивчення релігії в урочній, а залучення до народних звичаїв і обрядів — у позаурочній діяльності. Греко-католицька церква та її митрополит А. Шептицький не залишали поза увагою навчання й виховання учнів у початкових школах, фінансували їх матеріальні та інші потреби.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати про доцільність творчого запозичення доробку теоретиків і практиків розумового виховання молодших школярів України в напрямі вдосконалення його програмно-методичного забезпечення в сучасній ЗОШ І ступеня та в позашкільних закладах; розширення дослідницької діяльності учнів щодо пошуку та збереження духовних джерел; використання підручників Я. Чепіги "Задачник для трудових шкіл І-го концентру", "Методика навчання в трудовій

школі І-го концентру"; створення екскурсійних таборів за схемою, поширеною в 30-і роки ХХ століття (тривалість перебування учнів повинна бути більше одного дня); безпосереднє вивчення рідного краю задля збагачення світогляду учнів; уведення в позаурочну діяльність народних читань (були поширені на теренах радянської України в 1920–30-і роки); активізувати практичну діяльність дитячо-молодіжних організацій — "Пласт", "Луг", "Сокіл", "Січ". У досліджуваній період вони об'єднували дітей задля виховання патріотизму й громадянськості.

Проведене дослідження не претендує на повне і всебічне розкриття порушеної багатоаспектної проблеми. Перспективними напрямками подальшого дослідження вважаємо: особливості організації розумового виховання учнів початкових класів засобами самоосвіти; педагогічну майстерність учителя в процесі розумового виховання учнів у позаурочній діяльності шляхом використання новітніх педагогічних технологій.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях:

1. Юзик О. П. З історії початкової ланки навчання у Тернопільському воєводстві // Наук. записки Тернопільського державного педагогічного ун-ту. Серія: Педагогіка. — Тернопіль, 2001. — №6. — С. 89–91.
2. Юзик О. П. З історії підручників народних шкіл Галичини // Наук. записки Тернопільського державного педагогічного ун-ту. Серія: Педагогіка. — Тернопіль, 2001. — № 8. — С. 27–32.
3. Юзик О. П. Вивчення сільського господарства в початкових школах кураторії Львівської шкільної округи (1925–1932 рр.) // Наук. записки Тернопільського державного педагогічного ун-ту. Серія: Педагогіка. — Тернопіль, 2002. — № 1. — С. 87–90.
4. Юзик О. П. Практика використання засобів розумового розвитку учнів у народних школах Галичини в 20–30-х роках ХХ ст. // Вісник Львівського ун-ту. Серія: Педагогіка. — Львів, 2002. — Вип. 16, Ч.2. — С. 216–223.
5. Юзик О. П. Навчально-виховні екскурсії в початкових школах України у 20–30-х роках ХХ ст. // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. — Вип. 159. Педагогіка і психологія. — Чернівці: Рута, 2003. — С. 191–197.
6. Юзик О. П. Освітньо-виховна діяльність молодіжних товариств Галичини у 20–30-х роках ХХ століття // Вісник Львівського ун-ту. Серія: Педагогіка. — Львів, 2003. — Вип. 17. — С. 214–223.
7. Юзик О. П. Розвивальна спрямованість навчання учнів початкових шкіл Галичини (20–ті–30-ті роки ХХ ст.) // Наук. записки Тернопільського державного педагогічного ун-ту. Серія: Педагогіка. — Тернопіль, 2004. — № 2. — С. 81–84.

8. Юзик О. П. Педагогічна творчість учителя при здійсненні розумового виховання учнів початкових шкіл України (20–30-ті роки ХХ ст.) // *Наук. часопис Національного педагогічного ун-ту ім. М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії, практики: Збірник наукових праць/ Ред.кол. О.Г. Мороз, Н.В. Гузій та ін. — Вип.3 (13). — К.: НПУ, 2005. — С. 108–112.*
9. Юзик О.П. Чортківська гімназія “Рідна школа” імені Маркіяна Шашкевича: погляд крізь призму часу (90 років з часу заснування) // Товариства “Рідна школа”: історія і сучасність. *Наук. альманах. Ч.2./ Упоряд. і наук. ред. Д.Герцюк, П.Сікорський. — Львів: “Вид-во Львів, край”. Т-ва “Рідна школа”, кафедра педагогіки ЛНУ ім. І. Франка. — 2003. — С. 162–167.*
10. Юзик О.П. Організація навчального процесу в початкових школах Галичини (20-ті роки ХХ ст.) // *Наук. записки за матеріалами науково-практичної конференції “Соціально-економічний розвиток України в історичному контексті”. — Чортків, 2003. — Вип. 3. — С. 112–118.*
11. Юзик О.П. Роль вчителя у здійсненні розумового виховання учнів початкових шкіл України (кінець ХІХ — 30-і роки ХХ століття) // *Матеріали міжвузівської регіональної науково-практичної конференції у Барському гуманітарно-педагогічному коледжі. — Бар-Глухів, 2004. — С. 30–38.*
12. Юзик О.П. Організація інтелектуальної діяльності у навчально-виховному процесі початкових шкіл України (20–30-ті роки ХХ століття) // *Актуальні проблеми гуманітарної освіти: Збірник наук. праць // За заг. ред. д.п.н., проф. Онкович Г.В. та канд. фіз.-мат.н., проф. А.Ломаковича. — Київ–Кременець: РВЦ КОГПІ ім.Т. Шевченка. — 2004. — С. 373–377.*
13. Юзик О.П. Розумовий розвиток молодших школярів у позанавчальній діяльності // *Молодший школяр: проблеми розвитку // За заг. ред. проф. Хруща В. — Івано-Франківськ: Плай, 2006. — С. 213–218.*

АНОТАЦІЇ

Юзик О.П. Дидактичні засади розумового виховання учнів у початкових школах України (1917–1941 рр.). — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01. — загальна педагогіка та історія педагогіки. — Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2006.

У дисертації проаналізовані соціально-економічні передумови дидактичних засад розумового виховання учнів початкових шкіл України.

Виявлено, що ідеї зарубіжної педагогіки, суспільно-політичні та соціо-культурні чинники впливали на зміст, форми і методи його реалізації в початкових школах України. У дослідженні охарактеризовано розумове виховання учнів під час вивчення загальноосвітніх предметів. Проаналізовано зміст навчальних планів, програм навчальних предметів, підручників. Охарактеризовано розумове виховання учнів у позаурочній діяльності (гуртки, клуби, дитячі просвітницько-молодіжні організації); окреслено шляхи творчого використання історичного досвіду у сучасних умовах.

Значне місце у дисертації посідає аналіз маловідомих фактів про стан розумового виховання учнів у початкових школах і позанавчальних закладах у Галичині.

Дисертаційні матеріали можуть бути використані в написанні підручників з педагогіки, історії педагогіки. Сформульовані висновки сприятимуть збагаченню змісту відповідних розділів навчально-методичних посібників, удосконаленню навчальних програм для студентів ВНЗ.

Ключові слова: дидактика, початкова школа, зміст навчання, форми навчання, методи навчання, підручники.

Юзык О.П. Дидактические основы умственного воспитания учащихся начальных школ Украины (1917–1941 гг.). — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 — общая педагогика и история педагогики. — Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, Ивано-Франковск, 2006 г.

Диссертация посвящена историко-педагогическому анализу дидактических основ умственного воспитания учащихся в контексте особенностей организации учебно-воспитательной работы в начальных школах Украины. Исследованы дидактические основы умственного развития учащихся в начальных школах отдельных регионов Украины.

В процессе исследования установлено, что на умственное воспитание учащихся начальных школ имели влияние идеи зарубежных педагогов конца ХІХ - начала ХХ столетия. Среди важнейших идей, в первую очередь, следует отметить: содействие деятельности трудовых школ; из зарубежной педагогики заимствован дальтон-план; в школах внедрены комплексные учебные программы, метод проектов; использование диагностики развития ребенка с целью определения уровня умственного развития. В Галиции нашли применение элементы трудовой подготовки учеников.

Установлено, что общественно-политические и социо-культурные факторы определяющим образом влияли на образовательные тенденции,

формирование нового содержания и выбор методов обучения в начальных школах Украины.

Отличительными особенностями учебных планов 20-х годов рассматриваем их направленность на использование комплексных программ, содержащих материалы по трем темам: семья и школа; ознакомление с трудом взрослых и сезонными изменениями в природе; формирование жизненно важных умений и навыков, а также классно-урочную систему организации педагогического процесса. Следует отметить широкое использование учителями активных методов обучения с целью гармонического воспитания учащихся начальных классов.

В диссертации исследуются особенности обучения, путем сравнения проанализированы учебные планы, программы, дидактические функции учебников; содержание обучения предметов филологического, естественно-математического, эстетического циклов, обосновано их влияние на умственное воспитание учащихся.

Педагогическое наследие исследуемого периода показывает, что основными формами обучения учеников наряду с уроком была также экскурсия и лекция. Учителя использовали словесные, наглядные и практические методы обучения.

В начальных школах исследуемого периода широко использовались различные формы контроля знаний учащихся. К наиболее эффективным следует отнести уроки-повторения, проверочные уроки, а также переводные экзамены. С точки зрения современного интереса практиков к реформированию начального образования особо следует отметить подходы их предшественников к дифференцированной оценке: "отлично", "хорошо", "посредственно", "плохо" и "очень плохо". В такой градации мы усматриваем попытки учителей учитывать не только индивидуальные особенности младших школьников, но и возрастные, а также половые отличия в реагировании обучающихся на отметки учителей. Считаем актуальным использование в внеурочной деятельности начальной школы исследуемого периода дополнительных учебных занятий для неуспевающих, а также организацию предметных лекций, посещение музеев, театров и работу в кружках по интересам.

Установлены особенности реформирования содержания обучения в начальных школах Галиции, начального образования, методики умственного воспитания учащихся с украинским и польским языками обучения не только в классах, но и в ученических мастерских.

Универсальным средством умственного воспитания младших школьников в исследуемый период в обозначенных регионах Украины был учебник. Касательно Галиции отмечено, что составители школьных

учебников максимально использовали тексты на украинском языке, обращаясь к различным жанрам детского народного фольклора ответственно подходили к подбору иллюстративных материалов и других наглядных материалов. Как плодотворные педагогические изыскания учителей 20-х — 30-х годов рассмотрены их подходы к подбору приемов активизации познавательной деятельности школьников в урочной и внеурочной работе.

В диссертации обосновано мнение, что несмотря на то, что до 1939 года Галиция была под властью Польши, содержание, выбор форм, методов обучения учителями начальных школ был сделан искусно, грамотно, с учетом общественных потребностей, целей и уровня развития теории и практики обучения. В то же время отсутствие государственной поддержки национальной школы в значительной мере нивелировало их достижения.

Диссертационные материалы могут быть использованы при подготовке учебников педагогики, истории педагогики, выводы работы будут полезны при написании соответствующих разделов учебно-методических пособий, усовершенствовании учебных программ для студентов.

Ключевые слова: дидактика, начальная школа, содержание обучения, формы обучения, методы обучения, учебники.

UZYK O.P. Didactic foundations of elementary school pupils' mental education in Ukraine (1917–1941). — Manuscript.

The dissertation for scientific level of candidate of pedagogical science on the speciality 13.00.01, that is common pedagogics and history of pedagogics. The Prycarpatsky national University named after Vasyl Stefanyk, Ivano-Frankivsk, 2006.

The dissertation is devoted to the description of the pedagogical analysis didactic bases of intellectual education of the schoolboys of elementary schools of Ukraine in 1917–1941 pp. It is revealed, that ideas of foreign pedagogics, the political and welfare factors had influence on intellectual education of the schoolboys of elementary schools in Ukraine. In research the forms, methods and means of intellectual education of the schoolboys are characterized during study of subjects of elementary schools of Ukraine and separate regions. The educational plans, programs of educational subjects, textbooks for the schoolboys are systematized. The process of intellectual development of the schoolboys is found out during study of educational subjects. The means of intellectual education of the schoolboys are investigated to a basis of the form, method, during after-hour activity (circles, clubs, children's, enlighten-youth organization); the opportunities creative use of historical experience in modern conditions are determined.

The significant place in the manuscript is devoted to the analysis of the little-known facts of intellectual education of the schoolboys of elementary schools and after-classes establishments of one of the regions of Ukraine — Halychyna.

Dissertational materials can be used by preparation of the textbooks from pedagogics, histories of pedagogics the formulated conclusions of work will assist a spelling of the appropriate sections of the educational-methodical grants(manuals), improvement of the educational programs for the students high school.

Key words: didactic, elementary school, context of training forms (shape) of training, methods of training, textbooks.

Підписано до друку 10.10.2006 р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Друк RESO.
Ум.-друк.арк. 0.9. Наклад 100 прим. Зам. №30

Видрук з оригінал-макету:
редакційно-видавничий відділ Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027